

BÖLÜM IV. TARİH, SANAT ve GÖÇ

Çerkes Sürgününü Müzik ve Dans Eşliğinde Yeniden Düşünmek*

Sümeyye Aydın⁸³

Giriş

Göç tecrübesi esnasında insanların gelenek ve kültürel dünyalarından ayrı koyamadıkları şeylerden biri de müzik ve dans pratikleridir. Toplumlar kendi müzik dünyalarını kültürel unsurlarla sıkıca örülmüş bir halde inşa ederler. Bu durumda müziğin toplumsal olanı şekillendiren birçok işlevinin yanı sıra aynı zamanda o topluluğa aidiyeti ifade eden bir “anlatı” oluşturduğu ifade edilebilir. Öyle ki bu anlatı sayesinde insanlar bir araya gelebilir, bir şeyler paylaşabilir ve hayatları boyunca ters giden şeyler karşısında birçok şeye “yeniden” başlayabilirler. Bu anlamda göç kavramının özellikle yersiz yurtsuzluğu, arada kalmışlığı anımsatan anlam dünyasına karşılık müzik insanlar için bir tür ortak bir anlam dünyasının anlatısına dönüşmektedir. Böylece göç ve müzik arasındaki ilişkide özellikle müzik, geleneğin taşınması, dönüştürülmesi ve canlı bir pratik olarak güncellenmesi noktasında temel bir anlam dünyasının üretilmesinde ve pratik hale getirilmesinde kritik bir yerde durmaktadır.

Bugün Çerkeslerin Türkiye’de kimliklerini koruma ve hayata tutunma noktasında geliştirdikleri stratejilerin dikkate değer bir bölümü dil, müzik ve dans pratikleri üzerinden devam etmektedir. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren görülmeye başlanan dernek faaliyetleri, günümüzde büyük oranda “asimilasyona karşı birer direnç noktası” ve “Çerkes Aydınlarının yetiştiği ortamlar” olarak işlev görmektedir. (Konus, 2010) Bir başka iletişim yolu da göçmen dayanışma ağları olarak ifade edilebilecek sanal ortamlardır. (İhlamur-Öner, 2015, s: 311)

Bununla birlikte asimilasyona karşı en önemli direnç noktalarını ifade eden dil, din, gelenek ve görenek, sanat, dünya görüşü, tarih gibi unsurların pratik hayata kazandırılmasında, bireylerin ve toplumun gündelik yaşamında anlamlı hale getirilmesinde dernekler bünyesinde devam eden faaliyetlerin kritik bir yeri söz konusudur. Bunların büyük kısmı da dernek faaliyetleri içinde gerçekleştirilen gösteriler, kurslar gibi vasıtalarla icra edilmektedir. Dille olan bağın özellikle politik duruma bağlı olarak zayıflamış olması nedeniyle Çerkes diaspora kültüründe geleneğin aktarılmasında müzik ve dansın önemi daha fazla artmıştır. Dolayısıyla Çerkes kültür ve kimliğinin ifadesinde önemli bir yer tutan Çerkes müzik ve dans geleneği büyük oranda dernek bünyesindeki faaliyetler yoluyla toplumun kültür ve kimliğini koruyan bir tutunma noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

* Görüşmelerimiz boyunca yardımlarını nezaketle sunma konusunda son derece hassas davranan Çerkes topluluğunun saygı değer insanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

⁸³ Research Assistant, Department of Philosophy and Religious Studies in the Faculty of Theology, 19 Mayıs University, Samsun, Turkey. e-mail: sumeyyeyaydin1@hotmail.com

Bu tebliğde Çerkes müzik ve dansını sürgün süreci bağlamında ele alacağız. Bunun için ilk bölümde sürgün ile ilgili tarihsel kısa bir açıklama yapacak, ardından Çerkes müzik ve dansının Çerkes kültüründeki yerine değinecek ve son olarak da bugün Çerkes müziğinin Çerkes topluluğu için sosyolojik anlamını karşılıklı ilişki içinde ele almaya çalışacağız.

Yöntem

Çalışmanın evrenini Kafakasya'dan sürgüne mecbur bırakılan Çerkesler oluşturmaktadır. Samsun merkezli oluşturduğumuz örneklem ise Samsun merkezde faaliyet gösteren dört aktif dernek ile Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Kafkas Halk Dansları ekibi olarak belirlenmiştir. Biz bu çalışmada Samsun'da dernekler ve Belediye konservatuvarı aracılığıyla Çerkes müzik ve dans geleneğini yaşatmaya çalışan kişilerle görüşmeler gerçekleştirdik. Bu kişilerle sürgün bağlamında müzik ve dans geleneğinin dönüşümünü, diasporadaki rolünü, Çerkes toplumu için farklı anlamlarını konuştuk. Görüşmelerimiz ise 20 Mart-7 Haziran 2016 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bunun dışında dernek faaliyetleri bağlamında gerçekleştirilen etkinlikler izlenmiş, müzik ve dansın güncel icrasına yönelik gözlemler elde edilmiştir. Ayrıca Samsun dışında müzik konusuna emek vermiş, bu anlamda Çerkes topluluğu için önemli çalışmalar yapmış kişilerin yazıları, röportajları da çalışmada göz önüne alınmıştır.

Tarihsel Bakış

Sürgün

Kırım ve Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına yapılan göçlerin Rusya'nın bu topraklarda yaşayan insanlara karşı uygulamış olduğu politika ve stratejileri doğrultusunda gerçekleştiği bilinmektedir. Özellikle Türk-İslam ya da Osmanlılara bağlı olan Müslüman kitleleri yabancı ve düşman unsurlar olarak niteleyerek baskı ve zorlamalara maruz bırakması göçü adeta bir mecburiyet haline getirmiştir. (Saydam, 2010, s: 63)

İlk göçün başladığı 1785-1788 yıllarında deniz kıyılarına limanlara yakın yerleşmiş olan halk, yapılan baskılar sonunda mal ve mülklerini yok pahasına satarak Osmanlı Devleti'ne göç etmek mecburiyetinde kaldılar. Ekonomik baskı ve yıldırma politikasıyla birlikte Türk nüfusunun asimile edilebilmesi için kültürel propagandaya ağırlık verilmiştir. Ortodoks Kilisesi aracılığıyla Rus kültürü benimsettirilmeye çalışılmıştır. Birçok cami kiliseye çevrilerek din adamları üzerinde baskı arttırılmıştır. (İnalçık, ... s: 65-7) 21 Mayıs 1864'te göç başlamıştır. 1 milyon 200 bin ile 1.5 milyon Kafkasyalı ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Binlercesi zor şartlarda yollarda, denizde ölmüş, Osmanlı topraklarına ulaşanların da binlercesi hastalık ve açlıktan kaybedilmiştir. (Kuday, 2015; Kaya, 2015) Samsun Türkiye'de en fazla Çerkes nüfusun yerleştirildiği yerlerden birisidir. Özellikle dönemin iskan politikaları neticesinde oldukça dağınık bir yerleşkesi vardır.

Çerkes topluluğu tarihte yaşamış oldukları göçü sürgün ya da soykırım olarak adlandırmayı tercih etmektedirler. Bu sürgün ve soykırım olayının tarihsel sembolü ise 21 Mayıs'tır. Bu tarih Çerkeslerin 1864'te uğradığı soykırım ve sürgünü hatırlatan sembolik bir anlam taşır. Tarihin çok eski dönemlerinden bu yana yaşamış oldukları anayurtları Kafkasya'dan Çarlık Rusya'nın kolonyalist politikaları ve stratejik

hedefleri doğrultusunda soykırıma maruz kaldıkları ve anayurtlarından koparıldıkları olayın bir sembolü olarak bu tarih unutulmaz ve diasporada ve anavatanda her yıl 21 Mayıs tarihi Çerkes topluluklar tarafından bir anma günü olarak kutlanır.

Müzik ve Dans

Kafkas halkının binlerce yıldan bu yana üretmiş olduğu ulusal destanlarının bütünü olan Nart destanları aynı zamanda Kafkas müziğinin günümüze aktarılmasında en önemli kültürel birikim olarak görülmektedir. Özellikle Çerkes mitolojisinden oluşan bu destanlar Çerkes müziğinin bilinen en eski eserleridir. Müzik aletlerine bakıldığında ise günümüze ulaşabilen dört müzik aleti bilinmekte ve kullanılmaktadır: Phapşine (şık'etspşine), kamil, pşine, pşine phenc. (Kaya, 2015, s: 212-5) Diasporada müzik aletlerinin değiştiği ifade edilmektedir. Özellikle dernekleşme faaliyetleri ile otantik icraların mümkün hale gelmesi sağlanmış bunun için anavatandan enstrüman getirme ve onu diasporada kullanma eğilimi artmıştır.

Şarkılar bireylerin kahramanlığı, ahlak, erdem ile yüklü aşk ve sevgi duygularını dile getirir. İçeriğindeki öğeler, insanı coşturan, vatana-ulusa bağlılığı, saygıyı perçinleyen ve insanlara dürüstlüğü, sevgiyi, işbirliğini hissettirecek tarzda seçildiği ifade edilir. (Kaya, 2015, s. 209) Bununla birlikte özellikle sürgün sürecinde bahsedilebilecek bir tür de ağıtlardır. Doğan Özden'in "Bir Göç Ağıdı" şarkısı tam da bu sürgün hikayesinin en yakın tanığı olarak derlenmiştir. Bu şarkı bir anlamda savaş, işgal, milyonlarca Çerkes'in katledilmesi, sürgün gibi en acı deneyimlerin bir belgesi olarak farklı ağızlardan ortak bir hafızanın ortaya çıkmasını ifade eder. (Vardar, 2012) Bunun yanında Rahşan Erdoğan Yılmaz da ağıtlar konusunda eserler veren bir başka isimdir. "Samsun Sahili" ve "Suriye Ağıdı" sürgün olayının işlendiği iki çalışmasıdır. Diasporada müziğin oluşumu kısmen sözlü müzik geleneğinin kayda alınması ile gerçekleşmiştir. Kusha Doğan'ın köylerde gezerek kayda geçirdiği eserler Çerkes müzik repertuarına önemli bir katkı oluşturmaktadır.

Kafkas halkı için dans hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Dans ritm, müzik ve figürler açısından ele alındığında, farklı grupların tarih, karakter ve toplumsallığını yansıtmaları noktasında oldukça özgün niteliklere sahiptir. Dolayısıyla dans toplumsal ilişki ve duyguların bir anlatımı olarak neşe, hüznün, barış, savaş gibi yaşamın önemli bir ifade biçimi olmuştur. Bilinen en eski Çerkes danslarından birisi olan "wuic" nart mitolojisi müziği ile ömrün başlangıcı ve sonu olmadığını anlatır ve genellikle düğünlerin başında ve sonunda oynanır dolayısıyla bir ritüeli çağrıştıran özelliği vardır. Çerkes hayatının vazgeçilmez unsuru olan atların hareketlerinden esinlenilerek kareografisi yapılan "zıgathlet" hızlı ritimli bir danstır. Çerkes atlarının çevikliğini ve aralarındaki tatlı sert rekabeti anlatır. (bireysel görüşme)

Tartışma

Salt ulus-devlet odaklı perspektiften göç konusunun anlaşılamayacağı açıktır. Bugün göç olayı yaşanan topraklardaki toplumsal dönüşümler ekseninde ele alınmalı dolayısıyla göç eden insanlar bu değişim ve dönüşümlerle birlikte toplumda hareket eden bireyler olarak görülmelidir. (Özkul, 2015, s. 499) Bunun sağlayacağı fayda ise toplumsal duruma dair göçün ortaya çıkardığı sorunlar, ilişki tarzları bir karşılıklık ilişkisi içinde ele alınabilir olmasıdır. Dolayısıyla göçün diaspora ayağı kültürel, siyasi, sosyal birçok farklı alanda uyum sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bu tarz bir perspektiften bakıldığında toplum içinde hareket eden bireyler olarak göç eden

kimselerin uyum pratikleri anlamlı hale gelebilir. Bir kültürün yaşam alanını tehdit eden unsurlar ortaya çıktığında ayakta kalabilmesi, kimliğini, kültürünü koruyarak devam ettirebilmesi içinde bulunduğu koşullardaki üretici pratikleri ile mümkün görünmektedir. Bu da göç bağlamında diaspora olarak adlandırılan yerde kültürü devam ettirebileceği pratikleri geliştirmesiyle alakalıdır. Dolayısıyla Çerkeslerin sürgün süreci boyunca müzik, dans ve dil gibi kültürel pratiklerine tutunma, onu üretme noktasında göstermiş oldukları çabalar diasporada ayakta kalma pratikleri olarak karşımıza çıkar. Bu pratikler içerisinde müzik ve dansın dil pratiği yanında daha önemli bir unsur olarak varlığını devam ettirebilmesi bu çalışmada dikkate taşınacak olan şeydir. Bu yönüyle müzik ve dans yaşanan toplumsal durumu anlamlandırmada kritik yerde durmaktadır.

Bu bağlamda ifade edilmelidir ki müzik yalnızca toplumsal olguların bir yansıması olarak görülemez. Müzik bu süreçte inşa edici ve eyleme geçirici toplumsal bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. (Ayas, 2015, s. 64) Böylece göç ve müzik arasındaki ilişkinin ele alındığı sosyolojik zemin bir karşılıklık ilişkisi göstermektedir. Yani göç süreci bir yanıyla müzik ve dans pratiklerini etkilerken diğer yandan müzik ve dans pratiklerinin de göç sürecini etkilediği bir durum söz konusudur. Bunu iki ayrı noktadan irdelemek mümkün görünmektedir. Bunlardan biri müzik ve dans bağlamında sürgünü anlamak diğeri ise sürgün olayı bağlamında müzik ve dansı ele almaktır.

Müzik ve Dans Bağlamında Sürgün

Müzik ve dans bağlamında *sürgün* olayını ele aldığımızda müzik ve dansın sürgün sürecinde ne işe yaradığını sorarak başlayabiliriz: Müzik diasporada göçmenin ne işine yarar? (Öğüt, 2016, s. 76) Müziğin burada kritik rolü kültürel bir birikimi işaret eden yapısı ile kolektif hafıza (Halbwachs, 1992) oluşturma gücüdür. Bununla birlikte zaman ve mekan açısından sürekliliği mümkün kılmaya olan katkısıdır. Müzik ve dansın diasporada bir uyum sağlama işlevini de gerçekleştirdiğinden bahsedilebilir.

Bir yurtsuzluk halinin ifadesi olan diasporada müzik öncelikle anavatandan çıkarılmanın koşullarını betimler ve yerinden edilmiş bir kültürü anavatana bağlayan tarihi ve kültürü kayda alır. Diaspora müziği yurtsuzluk halini ikame eden bir yurt hissini imgelemesi anlamına gelir ve böylece diasporayı tanımlayan yol boyunca derlenmiş repertuarların oluşturduğu bir melezlik üretir. Dolayısıyla bu süreçte müzik, ortak geleneğin en güçlü simgelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu iki yönlü bir ilişki biçiminden oluşur: bir yandan anavatana ait bir izin taşıyıcısı olarak diğer yandan ise diasporada diğer kültürlerle ilişki kurma imkanı olarak kendini devam ettirir. (Bohlman, 2015, s. 164-5)

Görüşmemiz neticesinde de elde ettiğimiz veriler göstermektedir ki Çerkes toplumu diasporada var olmak, kimliğini korumak ve devam ettirmek noktasında müziği bir tutunma noktası olarak ele almıştır. Hatta müzik ve dansın dilin unutulması karşısında daha önemli bir tutunma noktası haline geldiği ifade edilmiştir ki bu bize müziğin kültürü aktarma konusunda kritik yeri ve sahip olduğu gücü işaret eder. Müziğin kültürel birikimi aktarması bir yönüyle geleneğe ait parçaların korunmasını işaret eder. Yani Çerkes kültürüne ait kodlar müziğin melodileri ve sözleri, dansın figürleri ile kendine bir yer edinir. Kusha Özden'in Çerkes müziği derlemeleri bu anlamda Çerkes toplumu için çok önemli bir pratik olarak görülür. Çünkü bu sayede topluluk yaşadıkları geçmiş bugüne getiren kültürel kodların taşıyıcılarını elde etmişlerdir. İnsanların hafızalarında korunan bu müzikler Çerkes tarihine yönelik

verileri taşımıştır. Bir anlamda bu müzik ve dans topluluğunun tarihsel pratiklerini içinde saklayan bir kaynak durumundadır.

Bu taşıma işiyle ilişkili bir diğer şey ise bugün Çerkes topluluğunu devam ettiren, gelenek ve kültürünü koruyan bir alana işaret eder. Yani müzik ve dans bugün diasporada Çerkes topluluğunun kendini ifade etmek için kullanmakta olduğu en önemli kültürel kaynaklar olarak görünmektedir. Dolayısıyla Çerkesler için diasporada yaşama tutunmanın, toplumsal ilişkileri şekillendirmenin sosyal yollarından birini müzik ve dans pratikleri oluşturur. Dernekler aracılığıyla yapılan müzik ve dans etkinlikleri, köylerde düğünlerde icra edilen mahalli müzik ve dans pratikleri insanların hem bir araya gelmelerini sağlarken hem de kültürel kodların sosyal hayat içinde anlamlı hale gelmesini de mümkün kılmaktadır. Müzikal eserlerin anadilde icra edilmesine yönelik hassasiyet, dans figürlerinin otantik olmasına verilen önem insanlarda otantik Çerkes topluluğuna yönelik bir ilgi ve merak uyandırmakta böylece müzik ve dans pratikleri Çerkes topluluğunun devamını sağlayan onun karakteristiğini koruyan bir alana da dönüşmüş olmaktadır.

Diğer açıdan müzik ve dans yoluyla insanların diasporada kendilerine bir hareket alanı açtıklarından bahsedilebilir. Samsun özelinde bu alan özellikle dernekler aracılığıyla oluşturulmuş görünmektedir. Bu derneklerde Çerkes kültür ve geleneğine dair birçok farklı etkinliğin yanı sıra müzik ve dans çalışmalarına özel bir önem atfedildiğini ifade edebiliriz. Derneklerin bazen kendi programlarını yaptıklarını bazen de farklı derneklerin bir araya gelerek ortak etkinlikler düzenlediklerinden bahsedilebilir. 21 Mayıs etkinliği de Türkiye genelinde derneklerin katılımıyla gerçekleşmektedir. İnsanlar farklı dernekler aracılığıyla bir araya geldiklerini düşündüğümüzde, müzik ve dans yoluyla kültürel kimliklerini korumak ve devam ettirmek amacıyla dernekleri toplumsal ve bireysel yönleriyle bir eylem alanı olarak gördüklerinden bahsedilebilir. İnsanlar dernekler aracılığıyla sosyal olaylara yönelik ortak tavırlar benimsemekte, kendi seslerini buradan duyurabilmektedirler. 21 Mayıs etkinlikleri kapsamında sürgün olayı topluluk üyeleri için her yıl bir kez daha dile getirilmekte ve hem kendi hem de dışarıdan bir farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Dernek faaliyetleri bir yönüyle şehre açılma pratikleri olarak ele alınabilir. Özellikle dernekler bünyesinde müzik ve dans ekiplerinin çalışmaları ya da belediye bünyesindeki Kafkas Halk Dansları Ekibinin çalışmaları bu anlamda şehirde yaşayan Çerkes toplulukları için bir ifade alanına dönüşmektedir. Şehirde yaşayan Çerkesleri kültürel etkinlikler çerçevesinde bir araya getiren mekanlar olarak dernekler önemsenmektedir.

Diasporada dernekler aracılığıyla bir anma ve direniş ifadesi haline getirilen 21 Mayıs etkinliklerinden de bahsedilmelidir. Sürgün ve soykırımı anma günü olarak kutlanan bugün müziğin sürgünü en etkili ifade ettiği şekli ağıtlar olmaktadır. Çerkeslerin yaşadıkları soykırım trajedisini müzikle bugüne taşıma noktasında daha aktif olmaları gerektiğini ifade eden ve bu alanı kendi adına bir ihtiyaç ve tarihe not düşme olarak değerlendiren Samsun Sahili ve Suriye Ağıdı bestelerini yapan Rahşan Yılmaz Erdoğan şunları söylüyor:

“Ben bunu bir ihtiyaç olarak yaptım. Anma törenlerinde çok sınırlı sayıda ağıtlar seslendiriliyor. Yistanbulako bu sınırlı sayıda ağıtlardan biridir. Trajediye ağıt yoluyla insanlara aktarılması için bestelenmiş bir ağıttır. Bu parça Çerkes toplumunun soykırımla gerçek bir yüzleşmesinin belki ilk nüvesidir. Kafkasya’da bir tiyatro topluluğunun 1900’lü yıllarda yazdığı bir ağıttır bu. Kafkasya’dan diğer

yerlere yayılan bir parçadır bu. Trajedinin derinliklerinin anlaşılması açısından yeterli görülmemeli diye düşünüyorum. Bu Kafkasya'dan gelen bir sestir. Gidenlerin ardından yazılan bir parçaydı. Bunun diğer coğrafyalardaki yansımalarını da görmek gerekiyordu. Samsun ise çok sayıda Çerkesin çıktığı ve kaybedildiği bir yer burası. Bireysel olarak bir ihtiyaç da bunun yanında bahsedilebilir. Suriye ağdını da onların yaşamış olduklarının tarihe bir not düşülmesi amacıyla besteledim. Muzdarip olduğumuz bir şeyi ifade etme, gördüğümüz bir acıyı ifade etme ihtiyacı."(Erdoğan-Yılmaz, Bireysel Görüşme)

Uzun yıllar boyunca tecrübe edilen neşe, keder, savaş, sürgün gibi birçok olay, müzik ve dans pratiklerinde hem bir kaynak hem de bugün Çerkes topluluğunu şekillendiren ve devamını sağlayan bir kültürel muhafaza imkanı olarak ortaya çıkmaktadır. Müzik ve dans bağlamında sürgün baş edilebilir bir hale gelmektedir. Hayata tutunmayı sağlama, kimliğiyle var olma açısından vazgeçilmez bir pratik alanı işaret etmektedir. Leperife (Leperuş) dansının anavatanda unutulmuş bir dans olmasına karşın diasporada hala oynanıyor olması (Kaya, 2015, s. 248) Çerkes toplumunun diasporada tutunma dediğimiz pratiğini daha anlamlı hale getirmektedir.

Sürgün Bağlamında Müzik ve Dans

Müzik ve dansı sürgün bağlamında düşünmek bize şu soruyu sordurur: Sürgün esnasında müzik ve dansa ne olmaktadır? Bu yapısal ve varoluşsal anlamda irdelenebilecek bir sorudur. Bir başka deyişle yapısal değişimlerle birlikte müzik ve dansın Çerkes toplumu için anlamında ne tür değişikliklerin söz konusu olduğunu sormaktayız.

Bugün diğer müzik türleri de dahil olmak üzere Çerkes müziğini etkileyen bir unsur olarak modern dünyanın pratikleri kritik bir etki alanı oluşturmaktadır. Bununla ilişkili olarak da Çerkes müziğinin diasporada özellikle modern yaşam biçimlerinden etkilenerek devam ettiğini görmekteyiz. Bu bir başka deyişle de müzik ve dans pratiklerinin popüler kültürden etkilenmesi anlamına gelmektedir. Çerkes müziğinin diaspora ve anavatan gibi farklı coğrafyalarda karşılaşmış olduğu popüler kültürle olan ilişkisi dikkate değer görünmektedir. Görüşmecilerimizin belirttiği şekliyle diasporada Çerkes müzik ve dansı daha otantik haliyle icra edilmektedir. Bu bir yönüyle diasporada müzik ve dansla uğraşan insanların nadir olmasıyla alakalı görünürken diğer yandan Çerkes topluluklarının diasporada dışa kapalı bir toplum olma niteliğini uzun yıllar sürdüren bir toplumsal yapıya sahip olmalarına bağlı olarak ifade edilmektedir. Ancak her ne kadar kendi toplumsal ve kültürel kodlarını devam ettirme noktasında oldukça hassas davransalar da içinde buldukları toplumun dönüşüm pratiklerinden bağımsız kalmaları söz konusu olamamıştır.

Bununla ilişkili olarak müzik ve dans açısından biçim, içerik gibi konularda göçe bağlı değişimlerden bahsedilebilir. Sürgün sürecinin enstrümanlar açısından ortaya çıkardığı farklılıklardan birisi olarak Çerkes otantik müzik enstrümanı olarak ifade edilen *Phapşine* (*şık'etspşine*)nin diasporada kullanılmadığı bunun yerine akordeon ve mızıkanın büyük oranda kullanılmaya başladığı söylenebilir. Yine bunun gibi ritm için *baraban*, *nagara*, *dogi* gibi aletlerin kullanılmaya başlanması aynı bağlamda ifade edilebilir. Bugün dernek bünyesinde otantik icralara verilen önemin göstergesi olarak eski müzik aletlerinin Kafkasya'dan getirilmesi ve buradaki insanlara bunun icrasının öğretilmesine önem verildiği görülmektedir. Bu anlamda dernekler hem modern dünyayla karşılaşmanın bir ara mekanı haline gelmekte hem de modern dünyanın

istenmeyen dönüşümlerini farketme ve önlem alma noktasındaki çabaları kapsamaktadır.

Sürgünde müzik ve dansa ne olur sorusu bağlamında popüler olanla ilişkisi ele alınmaya değer görünmektedir. Popüler olanla ilişkisi müzik ve dans pratiklerinin anlamını dönüştürmede nasıl bir rol edinmiştir? Çerkes toplumunda müzik ve dansın eğlence kültürü haline getirilmiş olduğundan bahsedilebilir mi? Müziğin araçsallaşması dediğimiz hususu göz önüne alırsak müzik ve dansın popüler kültür haline gelmesi gibi bir durum söz konusu mudur? Yoksa bu değişimi müziğin kaynak ve muhafaza etme gibi işlevlerini göz önüne aldığımızda bir strateji olarak mı değerlendirmeliyiz?

Bu konuya yaklaşım tarzı görüşmeciler arasında farklı perspektiflerden ifade edilmiştir. Genelde popülerleşmenin önüne geçmek için ortak bir tavır söz konusudur.

1. Popülerleşme anavatanda daha açık bir şekilde gözlemleniyor. Özellikle elektronik enstrümanların müziğin icrasında kullanılmaya başlaması pop müzik efektleri üzerinden müziğin inşa edilmesi söz konusudur. Diasporada popülerleşme dediğimiz durum daha dikkatli bir şekilde ele alındığı için özellikle dernekler müzik ve dansın otantik icrasına daha fazla önem veriyorlar. Dolayısıyla geleneksel yapının korunmaya çalışıldığı gözlemleniyor. Bu anlamda popülerleşmenin kısmen önüne geçilme çabaları söz konusu.

2. Bir başka açıdan popülist damarın çağın dediklerine kulak verme noktasında anlamlı olduğu ifade edilmektedir. Kendi öz, otantik değerlerini kaybetme riskini beraberinde getirdiği için riskli yönleri olsa da günümüzde bir ifade alanı oluşturması bakımından bu popülist eğilimi tamamen dışlamanın imkansızlığı da ifade ediliyor. Mesela Yeni Türkü'nün Wahayra adlı Çerkes şarkısını Türkçe ve Çerkes diliyle birlikte seslendirmesini bu bağlamda örnek veriyor.

Çerkes topluluğunda müzik ve dans konusunda duyarlılık göstererek bu konuda kültürel kimliklerinin korunması ve devam ettirilmesi noktasında bir şeyler yapan insanların geleceğe yönelik düşüncelerini besleyen şey sahip oldukları müzik ve dansın toplumsal hafızalarında yer edinmesidir. Buradan geleceğe daha da umutlu bakabildiklerini ifade etmektedirler. Modern hayatın getirdiği değişimler karşısında bir ifade ve direniş imkanı olarak görünen kültürel kodlardan müzik ve dans bugün olduğu gibi gelecek zaman içinde de Çerkes topluluğu için anlamını devam ettirecek gibi görünmektedir.

Sonuç

Bir kültürün, var oluş ve yaşam alanını tehdit eden unsurlar ortaya çıktığında ayakta kalabilmesi, kimliğini, kültürünü koruyarak devam ettirebilmesi, içinde bulunduğu koşullardaki üretici pratikleri ile mümkün görünmektedir. Bu durum göç bağlamında sürgün olarak adlandırılan yerde kültürünü devam ettirebileceği pratikleri geliştirmesiyle de alakalıdır. Müzik ve dans ise göç sürecinde ortak geleneğin en güçlü simgelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma esnasında elde ettiğimiz veriler göstermektedir ki Çerkes toplumu diasporada var olmak, kimliğini korumak ve devam ettirmek noktasında müziği bir tutunma noktası olarak ele almıştır. Hatta müzik ve dansın dilin unutulması karşısında daha önemli bir tutunma noktası haline geldiği ifade edilmiştir ki bu bize müzik ve dansın kültürü aktarma konusunda kritik yeri ve sahip olduğu gücü işaret etmektedir.

Görüşmecilerimizin belirttiği şekliyle diasporada Çerkes müzik ve dansı daha otantik haliyle icra edilmektedir. Bununla birlikte Çerkes müziğinin diasporada

özellikle modern yaşam biçimlerinden etkilenecek devam ettiğini de görmekteyiz. Dolayısıyla sürgünde müzik ve dansa ne olur sorusu bağlamında popüler olanla ilişkisi dikkate değer bir konu haline gelmektedir. Çerkes müziğinin bugün bir eğlence kültürü ya da ideolojik yönlendirmeler ekseninde anlamını kaybetme riskini göz önüne aldığımızda çalışmamızda elde ettiğimiz veriler göstermektedir ki sürgün sürecinde dans ve müzik bir tutunma noktası olarak anılandırılmaktadır. Dolayısıyla bir bütün olarak diasporada müzik ve dansı bir strateji olarak ele almak yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda dans(müzik) ve strateji birbirleriyle güçlü bir etkileşim içindedirler çünkü müzik ve dans hem birey hem de toplum için kültürel anlamda benlik duygusunu güçlendiren ve devam ettiren bir üretim alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ayas, G. (2015). *Müzik sosyolojisi: Sorunlar-Yaklaşımlar-Tartışmalar*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Bolhman, P. (2015). *Dünya Müziği*, Çev: Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*, edited, translated and with an introduction by Lewis A. Coser. Chicago and London University of Chicago Press.
- Ihlamur-Öner, S.G. (2015). Ulus-Ötesi Göç Sürecinde Dini Ağlar ve Örgütler.
- Ihlamur-Öner, S.G ve Öner, A.Ş. (derl) *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları. ss: 309-335.
- Kaya, Y. (2015). *Çerkesler 1: Tarih Mitoloji Gelenek*, İstanbul: Dahi Yayınları.
- (2015). *Çerkesler 3: Sürgün ve Soykırım*, İstanbul: Dahi Yayınları.
- Öğüt, E.H. (2015, Aralık). Müzik Göçmenin Ne İşine Yarar? *Birikim*, ss: 72-77.
- Özkul, D. (2015). Ulus-Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazımında Yeni Bir Paradigma. *Ihlamur-Öner, S.G ve Öner, A.Ş. (derl) Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul: İletişim Yayınları. ss:483-500.*
- Saydam, A. (2010). Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Online Kaynaklar

- Çerkes Kültürü-Danslar, <http://blog.milliyet.com.tr/cerkes-kulturu-danslar/Blog/?BlogNo=21556> (online erişim: 7.6.2016)
- İnalçık, H. (2002). Kırım, *İslam Ansiklopedisi*, cilt:25, ss: 450-458. <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=K%C4%B1r%C4%B1m> (online erişim: 7.06.2016)
- Konuş, Ş. (2013). Samsun Kafkas Derneği 2011-2013 Faaliyet Raporu, <http://samsuncerkesdernegi.com/faaliyet/#/Features%20Book/58> (online erişimi: 9.05.16)
- Kuday, C. (2015). 1864- 21 Mayıs Çerkes Soykırımı, <http://www.milliyet.com.tr/1864-21-mayis-kerkez-soykirimi-gundem-2062112/> (online erişim: 12.04.2016)
- Vardar, N. (2012). Bir Göç Ağdı: Yıstambılakue, <http://bianet.org/biamag/sanat/138456-bir-goc-agidi-yistambilakue> (online erişim: 12.04.2016)